

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

Стаття присвячена проблемам економічно активного населення Тернопільщини. Визначено, що важливим чинником регулювання процесів відтворення людського потенціалу є особливості формування та використання економічно активного населення. Аналізуючи вплив демографічних передумов на розміщення виробництва, необхідно брати до уваги, що економічно активне населення – не лише виробник матеріальних благ і послуг, а й їх споживач. Тому варто враховувати й осіб у працездатному віці, й дітей, і осіб похилого віку. Населення у своїй сукупності формує і споживчий ринок, і ринок праці. Нині чинник економічно активного населення для розміщення виробництва в Україні та в окремих її регіонах набув першорядного значення. Дослідження економічно активного населення як сукупності працівників, спроможних забезпечити високоякісне виконання завдань та задач в умовах жорсткої конкуренції на ринку продуктів і послуг важливе для раціонального розташування його у різних сферах економіки, забезпечення кращого відтворення та використання; розроблення механізму, під впливом якого відбуватиметься збалансування економічно активного населення між регіонами та суспільством.

У статті подана оцінка сучасних тенденцій формування та використання економічно активного населення Тернопільської області. Дослідження даних процесів у регіоні дало авторам змогу зробити висновок, що сучасна демографічна ситуація зі зменшенням населення за рахунок механічного та природного скорочення негативно впливає на формування економічно активного населення. Також у статті зазначено, що на сучасному етапі характерними ознаками ринку праці регіону досі залишаються значні обсяги і тривалість безробіття, низький рівень зайнятості та соціального захисту населення. Визначено, що досягнення використання економічно активного населення потребує здійснення державою ряду заходів у напрямі регулювання ринку праці. У статті розроблені практичні рекомендації щодо шляхів поліпшення формування та використання економічно активного населення в регіоні.

The article is devoted to the problems of the economically active population of Ternopil region. Determined that the important factor in the regulation of human reproduction potential are features of forming and use the economically active population. Analyzing the impact of demographic preconditions for the location of production should take into account that the economically active population is not only producer of material goods and services, but also their consumer. Therefore, it follows to take into account all persons of working age, and children, and the elderly. The population in totality forms the consumer market and the labor market. Nowadays the factor of the economically active population for location of production in Ukraine and its individual regions is of paramount importance. Research of the economically active population as an aggregate of workers, who are able to provide high-quality implementation of tasks in the conditions of hard competition at the market of products and services is essential for rational location of it on the different spheres of economy, providing of better reproduction and use; development of mechanism under act of which will be balancing of the economically active population between regions and society.

The assessment of modern trends of forming and use economic of the economically active population of the Ternopil region is given in the article. Research of these processes in the region allowed the authors to draw a conclusion that the modern demographic situation with a decrease of population due mechanical and natural reduction negatively influences on forming the economically active population. In this article is marked that on the modern stage the characteristic signs of the labor market in the region until now are a presence of considerable volumes and duration of unemployment, enough low-level of employment and social protection. Determined that the achievement of the use economically active population needs realization of row of measures the state in the direction of adjusting of labor market. In the article developed practical recommendations are in relation to the ways of improvement of forming and use the economically active population in the region.

Ключові слова: економічно активне населення, людський потенціал, відтворення населення, зайнятість, ринок праці, робоча сила, безробіття.

Key words: economically active population, human potential, reproduction of population, employment, labor market, labor force, unemployment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У нинішніх умовах чинник економічно активного населення для розмі-

шення виробництва в Україні та в окремих її регіонах набув першочергового значення. Категорія «економічно активне населення» є для нас новою і малодослідженою.

Дослідження економічно активного населення сьогодні важливе для як формування концептуальних основ соціально-економічної політики, так і обґрунтування шляхів удосконалення системи охорони здоров'я, освіти, форм та методів регулювання соціально-трудових відносин у сфері праці й зайнятості, кращого використання трудового потенціалу підприємств, установ і організацій різних форм власності та господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Аналіз публікацій вітчизняних і зарубіжних учених за останні роки свідчить про розуміння зростання ролі дослідження формування та використання економічно активного населення.

Дослідженню даної проблематики присвячені праці багатьох вчених, серед яких: Н. Анішина, Д. Богиня, Б. Данилишин, В. Куценко, Е. Лібанова, В. Савченко та інші. Вони провели наукові дослідження території України та її регіонів.

Разом з тим, незважаючи на широкий спектр досліджень аспектів формування та використання економічно активного населення регіону, питання державної демографічної політики і регулювання процесів використання робочої сили залишаються нерозкритими повною мірою.

Мета статті. Дослідження особливостей формування та використання економічно активного населення Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування та оновлення українського суспільства з його непослідовними і нерішучими кроками входження в ринкове середовище характеризується макроекономічною кризою, спадом виробництва, офіційним та прихованим безробіттям, значним погіршенням рівня життя населення держави та її окремих регіонів. Кризова соціально-економічна ситуація у державі та в її регіонах впливає на умови формування і використання економічно активного населення.

Упродовж останніх двадцяти років загальна чисельність населення Тернопільської області постійно зменшується. Так, за станом на 01. 01. 2016 р. чисельність наявного населення регіону становила 1065,7 тис. осіб. Зменшення відбулося тільки за рахунок природного скорочення – проживало 1175,4 тис. осіб у 1996 р. (природне скорочення – 109,7 тис. осіб), водночас зафіксовано незначний міграційний приріст населення – 250 осіб у 2015 р. (правда, цей показник ілюструє лише офіційні статистичні дані, що часто не відповідають дійсності, оскільки не враховано нелегальні міграційні переміщення).

Отже, демографічні чинники відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні економічно активного населення (насамперед процесів природного руху населення).

В області сформувалася тенденція до зменшення абсолютної чисельності народжених. Так, якщо в 1995 р. коефіцієнт народжуваності становив 12,0‰ (у міських поселеннях – 12,1, а у сільській місцевості – 11,9), то на початок 2016 р. – 10,1‰ (10,2 і 10,0 відповідно) [3]. Такі показники народжуваності негативно впливають на формування економічно активного населення, оскільки чим менше новонароджених, тим менше молодого покоління, яке б змінило старше покоління.

Наступний чинник, який впливає одночасно і на природний рух населення, і на формування його економічно активної частини, – смертність. Статистичні дані свідчать про її постійне підвищення. Так, якщо в 1995 р. коефіцієнт смертності становив 13,7‰ (у міських поселеннях – 8,8, а у сільській місцевості – 17,5), то на початок 2016 р. – 14,3‰ (10,2 і 17,6 відповідно). Тобто, сьогодні на Тернопільщині число померлих перевищує число народжених (природний приріст населення -4,2‰ (у міських поселеннях – 0,0, а у сільській місцевості – -7,6), тоді, як у 1995 р. він дорівнював -1,7‰ (3,3 і -5,6 відповідно)) [3].

Важливими є також такі чинники, як шлюбність та розлучуваність, оскільки вони впливають на народжуваність, яка, своєю чергою, визначає чисельність населення та його природний приріст.

Як свідчать статистичні дані, показник шлюбності в регіоні змінювався з 8,2‰ у 1995 р. до 6,5‰ – на початок 2016 р. Своєю чергою, показник розлучуваності становив відповідно 2,1‰ і 2,8‰ [3].

Це все є негативним чинником, що впливає на поглиблення демографічної кризи та подаль-

шої депопуляції населення регіону.

Поглибився в області також процес старіння населення. Так, на початок 2016 р. особи у віці 65 років і старші становили 15,4%. Разом з тим, постійно зменшується частка осіб у віці, молодшому за працездатний (на 01. 01. 2016 р. – 15,9%). Особи у віці 15–64 роки становили відповідно 68,7% [3].

На основі цих даних можна припустити, що в близькій та середньотерміновій перспективі демографічна ситуація в області істотно не змінюватиметься, тенденції до незначного скорочення темпів падіння чисельності населення та зростання прогнозованої тривалості життя населення збережуться, що, з одного боку, частково стабілізуватиме економічно активне населення, проте, з іншого, збільшуватиме демографічне навантаження на працездатних [2].

В Тернопільській області економічно активне населення на початок 2016 р. становило 460,3 тис. осіб (див. табл. 1).

Таблиця 1

Населення за економічною активністю (тис. осіб) [3]

	2000	2005	2010	2015
Економічно активне населення				
у віці 15–70 років	475,1	467,4	482,1	460,3
Зайняте населення				
у віці 15–70 років	409,4	425,1	431,3	406,2
Безробітне населення (за методологією МОП)				
у віці 15–70 років	65,7	42,3	50,8	54,1

Відповідно рівні економічної активності, зайнятості та безробіття населення області характеризувалися невтішними показниками: рівень економічної активності у віці 15–70 рр. залишився таким як у 2005 р., а в працездатному віці – зріс на 0,1%. Рівень зайнятості знизився приблизно на 1%, а рівень безробіття невинно зростає, найбільше – у працездатному віці.

Найвищий рівень економічної активності у 2015 р. був характерним для осіб віком 30–49 років, а найнижчий – для молоді віком 15–24 роки та осіб пенсійного віку.

На фоні інших областей України Тернопільська область займає нижчі за середньостатистичні показники.

Чисельність зайнятого населення на Тернопільщині постійно зменшується: з 2010 р. до 2015 р. цей показник зменшився з 431,3 до 406,2 тис. осіб (-25,5). Причому така ситуація характерна і для всіх районів області.

У регіоні збереглася тенденція до збільшення питомої ваги працюючих у секторі самостійної зайнятості та зменшення частки найманих працівників. Разом з тим, неформальний сектор економіки є переважаючим місцем прикладання праці для кожної другої особи з числа зайнятих сільських жителів.

Одна з головних тенденцій сучасного ринку праці регіону – зменшення попиту на робочу силу, що призвело до зменшення кількості вакансій, зареєстрованих у центрах зайнятості Тернопільської області. У цілому в регіоні на початок 2016 року в базі даних налічувалося тільки 975 вакансій. Кількість вакансій зменшилась у більшості районах області (навантаження на одну вакантну посаду – 13 осіб) [3].

Проблемою укомплектування вакансій, особливо кваліфікованих працівників, залишається низький рівень запропонованої заробітної плати (для понад 35% вакансій пропонується мінімальна заробітна плата). У переважній більшості районів питома вага вакансій з мінімальною заробітною платою становила більше половини.

Висновки. Розгляд негативних тенденцій сучасних демографічних процесів в області, таких, як зменшення чисельності населення, у тому числі населення працездатного віку, значний спад народжуваності, зростання частки осіб похилого віку, недосконалість державної системи охорони здоров'я, сформованої ще за радянських часів, погіршення стану здоров'я людей та від'ємне сальдо міграції свідчать про те, що на чисельність економічно активного населення, його якість, а також на фо-

рмування кон'юнктури ринку праці впливають насамперед демографічні процеси.

Розв'язанню згаданих проблем сприятиме реалізація системи заходів, яка охоплюватиме:

- підвищення рівня та якості життя населення;
- нормалізацію ситуації на ринку праці, у тому числі зростання рівня трудових доходів і підвищення стабільності зайнятості, створення нових робочих місць;
- поліпшення стану здоров'я населення, а також профілактику та зменшення кількості професійних захворювань;
- стимулювання здорового способу життя;
- введення обов'язкового державного медичного страхування, яке б допомогло відновити, а найголовніше – зберегти здоров'я населення за рахунок регулярних профілактичних обстежень;
- створення сприятливих матеріальних і соціальних умов для народження та виховання дітей.

Одним з основних важелів політики держави у сфері формування та використання економічно активного населення є підвищення на законодавчому рівні соціальних гарантій: мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму.

Для регіону характерні загрозливі масштаби міграції. З метою поліпшення міграційної ситуації в області необхідно: стимулювати розвиток трудомістких галузей промисловості та сільського господарства; зменшити навантаження на одне вільне робоче місце; підвищити рівень середньої заробітної плати; залучати іноземних інвесторів до вкладення коштів у підприємства на території регіону; здійснити заходи щодо покращення якості життя населення.

Література

1. Баб'як Г. П. Територіальні диспропорції формування і використання економічно активного населення Хмельницької області /Г. П. Баб'як //Історія української географії: Всеукраїн. наук. часопис. – Тернопіль, 2012. – Вип. 25. – С. 94–99.

2. Баб'як Г. П., Шушпанов Д. Г. Стратегії соціально-демографічного розвитку регіону /Г. П. Баб'як, Д. Г. Шушпанов //Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України: науковий журнал. Вип. 20. – Тернопіль: Економічна думка, 2015. – С. 26–32.

3. Головне управління статистики у Тернопільській області [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>.

4. Гіпотези перспективних тенденцій міграцій населення до 2050 р. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.selyam.net/docs/3400/index-39877.html?page=24>.

5. Демографічний прогноз по Україні /Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/monografii/popforecast2014.rar>.

6. Державний комітет статистики України [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

7. Ілляш І. Регіональні відмінності формування, розвитку і використання трудового потенціалу України /Ілляш І. //Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України: науковий журнал. Вип. 19. – Тернопіль, 2014. – С. 42–47.

8. Качан С. П., Дяків О. П., Файфура В. В., Шушпанов Д. Г. Розвиток трудового потенціалу Тернопілля в умовах подолання демографічної та економічної кризи /С. П. Качан, О. П. Дяків, В. В. Файфура, Д. Г. Шушпанов //Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. праць. Вип. 17. – Тернопіль: Економічна думка, 2012. – С. 108–114.